

wanie jednak bardziej skutecznych i zdecydowanych metod walki z tezauryzacją napotykało na poważny opór w społeczeństwie rzymskim.

W historiografii powszechnie przyjmuje się istnienie ścisłej zależności pomiędzy odplywem metali monetarnych z terenu cesarstwa i ich tezauryzacją, a równowagą kruszczową w państwie²². Pogląd ten znajduje potwierdzenie u Tacyta, gdzie Tyberiusz w orędziu do Senatu skarży się na niebaczne wywożenie pieniędzy do obcych krajów w zamian za błyskotki²³, jak i u Herodiana, który wspomina o odplywie złota w czasach Aleksandra Sewera²⁴; również wcześniejszy przekaz Pliniusza Starszego dotyczy wywozu kruszców do Indii, dokąd — jak podaje — wpływało rocznie około 100 000 sesterców, choć trudno stwierdzić jednoznacznie czy chodzi w tym przypadku o wydatki całego cesarstwa czy tylko jego stolicy²⁵.

Gwałtowne zachwianie równowagi monetarnej w końcu III w. czyniło tradycyjną zależność nominalową w ramach jeszcze augustiańskiego systemu monetarnego (wynikającą z przekazu Diona Kasjusza zachowanego w późnych epitomach Zonarasa i Xiphilina) zbyt odległą — jak pokazują dane epigraficzne — od rynkowego poziomu cen głównych kruszców monetarnych²⁶. Wprawdzie, zgodnie z opinią tradycyjnej historiografii rzymskiej, dawna zależność nominalowa, w której 1 aureus odpowiadał 25 denarom, obowiązywała aż do końca panowania Aleksandra Sewera, tym niemniej istnieją podstawy by przyjąć, iż już w czasach Septymiusza Sewera stanowiła ona oczywisty przeżytek. Przekaz Ulpiana łącznie z danymi Gajusza pozwala uznać równowartość 50 aureusów i 10 000 sesterców²⁷. W oparciu o tę podstawę źródłową G. Mickwitz, F. Oertel, a za nimi F. M. Heichelheim byli skłonni określać poziom wymiany aureusów i denarów jak 1 do 50²⁸

„theorie quantitative” de la monnaie à Rome, de Cicéron à Pline l’Ancien, *Annales ESC* XXVI, 1971, s. 1216.

²² Zob. E. H. Warmington, *The commerce between the Roman Empire and India*, Cambridge 1928, s. 272 n.; S. J. Laet, *Portorium*, Bruges 1949, s. 309 n.; A. Piganiol, *Le problème de l’or au IVe siècle*, *Ann. d’hist. écon. et soc.* 1945, s. 47 n.; Jones, *Inflation*, s. 293 n.; E. Lamotte, *Les premières relations entre l’Inde et l’Occident*, *Nouvelle Clio* V, 1953, s. 83 n.; Mazzarino, *Trattato*, s. 248; M. Wheeler, *Rzym poza granicami cesarstwa*, Warszawa 1958, s. 179; J. Schwartz, *L’Empire Romain et le commerce oriental*, *Annales ESC* XV, 1959, s. 18 n.; Kunisz, *Mennictwo w Cesarstwie Rzymskim w I wieku n.e.*, Katowice 1978, s. 77. Odmienne stanowisko zajmują: Mickwitz, o.c., s. 235; Bernardi, *The economic problems of the Roman Empire at the time of its decline* [w:] C. M. Cipolla, ed., *The economic decline of Empires*, London 1970, s. 21 n.

²³ Tacit. *Ann.* III 53.

²⁴ Herodian VI 7,9. Por. IV 15,7—9.

²⁵ Plin. *NH* XII 84. Por. Tacit. *Ann.* II 53; Plin. *NH* VI 101; Strab. II 5,26; Dio Chrysost. *Or.* LXXIX 5—6. Zob. również P. Veyne, *Rome devant la prétendue fuite de l’or—mercantilisme ou politique disciplinaire?*, *Annales ESC* XXXIV, 1979, s. 211; A. M. Pietrov, *Azjatsko-zapadnojevropiejskij torgovij balans w sriednijej wiewka* [w:] *Bliżnij i Sriednij Vostok. Tovarno-dienieżnyje odnoszenija pri feodalizmie*, Moskwa 1980, s. 179; Mrozek, *Devaluacje*, s. 73.

²⁶ Dio Cocc. LV 12. Por. CIL VI 2114, 2971. Bliżej na ten temat S. Mrozek, *Les espèces monétaires dans les inscriptions latines du Haut-Empire Romain* [w:] *Les „Dévaluations”*, s. 79 n. Por. West, *Gold and silver*, s. 41, 119.

²⁷ Gaius Inst. IV 46; *Dig* II 4,24. Zob. M. Corbier, *Dévaluations et fiscalité (169—235)* [w:] *Les „Dévaluations”*, s. 297.

²⁸ Mickwitz, o.c., s. 37 n.; Heichelheim, *Zur Währungskrisis*, s. 104;